

Marktwerving begint ook bij voedsel

en bij de juiste prijs

Een liberale visie op beprijzing van voedselproductie. Een karbonade van drie euro lijkt een toonbeeld van efficiënte marktwerving. Toch vertelt het prijskaartje maar het halve verhaal.

door Jeroom Remmers

Voedsel lijkt dankzij alle aanbiedingen en kilonallers goedkoop, maar de prijs weerspiegelt lang niet altijd de maatschappelijke kosten van productie. Dat is geen kenmerk van een goed functionerende vrije markt, maar van marktfalen. Juist vanuit liberaal perspectief ligt het voor de hand om ‘de vervuiler betaalt’ toe te passen in de voedselketen, en boeren te belonen

voor maatschappelijke prestaties. Beprijzen en belonen samen creëren een eerlijker speelveld voor ondernemers, consumenten én boeren — terwijl natuur, klimaat en volksgezondheid profiteren.

Marktwerving begint bij de juiste prijs

Een karbonade van drie euro lijkt een toonbeeld van efficiënte marktwerving. Toch vertelt het prijskaartje maar het halve verhaal: de kosten van stikstofuitstoot, broeikasgas-

sen, biodiversiteitsverlies, waterverontreiniging en gezondheidsschade door overconsumptie worden grotendeels niet betaald door wie ze veroorzaakt, maar afgewenteld op de samenleving, op toekomstige generaties en uiteindelijk op de belastingbetaler.

Dat is geen vrije markt, maar marktfalen. Belastingbetalers moeten nu twintig miljard euro ophoesten om de emissies van stikstof en broeikasgassen uit de veehouderij terug te dringen. Waren die schadekosten — net als bij fossiele energie — al in de prijs verwerkt, dan was dat geld niet nodig geweest.

Juist liberalen zouden zich zorgen moeten maken over de huidige voedselprijzen. Een goed functionerende markt beloont ondernemers die efficiënt produceren én maatschappelijke kosten beperken. Is vervuiling in de voedselketen gratis en worden maatschappelijke baten niet beloond, dan ontstaan verkeerde prikkels: boeren concurreren dan niet alleen op ondernemerschap, innovatie en kwaliteit, maar ook op de mate waarin ze kosten buiten de markt weten te houden.

De vraag is niet óf de overheid zich met voedselproductie moet bemoeien, maar h^oe zij markten weer

“Belastingbetalers moeten nu 20 miljard euro ophoesten om de emissies van stikstof en broeikasgassen uit de veehouderij terug te dringen.”

laat doen waarvoor ze bedoeld zijn: schaarste beprijzen en ondernemerschap belonen. Het nieuwe *Liberaal Manifest* erkent dit gelukkig al, waarin staat:

“We buigen de uitdagingen van klimaatverandering en natuurbescherming om in kansen voor economische groei. De overheid stimuleert innovatie en vernieuwende oplossingen voor een schone economie, schept heldere kaders en zorgt voor toekomstgericht beleid, bijvoorbeeld door strengere normen of door de vervuiler te laten betalen... Groei moet in een passende balans zijn met gezondheid, veiligheid, natuur, klimaat en dierenwelzijn. Economische groei gaat niet voor alles. Wanneer er schade of vervuiling is, is de veroorzaker in beginsel verantwoordelijk voor herstel van de schade of het betalen van herstel.”¹

Een liberale correctie op marktfalen

Binnen het liberalisme bestaat soms de reflex om elke belasting als een beperking van de vrije markt te zien. Maar dat miskent een fundamenteel economisch inzicht: markten functioneren pas goed wanneer prijzen alle relevante kosten weerspiegelen.²

Blijven vervuiling, klimaatverandering of natuurverlies buiten de prijs, dan ontstaat geen vrije markt maar een vertekende markt: wie de schade weet af te wentelen krijgt een concurrentievoordeel op de ondernemer die juist investeert in emissiereductie, dierenwelzijn of natuurbeheer.

Zoals Wilbert Jan Derksen,³ voorheen werkzaam bij de TeldersStichting, in zijn bijdrage aan *Belonen en Beprijzen*⁴ betoogt, is het corrigeren van externe effecten geen aantasting van de markt, maar juist een voorwaarde voor goede marktwerking. Het liberale uitgangspunt dat ieder verantwoordelijk is voor de gevolgen van zijn handelen, geldt ook voor milieuschade. Vrijheid zonder verantwoordelijkheid leidt niet tot een sterke markt, maar tot een oneerlijke. Vanuit die gedachte is het principe ‘de vervuiler betaalt’ misschien wel een van de meest liberale uitgangspunten van het milieubeleid. Ed Nijpels voerde het als milieuminister al door. Johan Remkes noemde beprijzing en beloning in zijn stikstofadvies ‘Niet alles kan overal’. En in het concept-landbouwakkoord dat het kabinet Rutte IV destijds steunde, stond in een voetnoot al een heffing op vlees en zuivel, goed voor 600 miljoen euro per jaar aan beloning

voor boeren voor eco-systeemdiensten zoals natuur- en waterbeheer.

Minder regels, betere prikkels

Nederland kent inmiddels honderden landbouwregels: van mestboekhouding tot stikstofvergunningen, van bufferstroken tot ingewikkelde subsidieregelingen. Veel boeren ervaren terecht dat de overheid steeds verder achter hun voordeur komt. Ook consumenten voelen verkeerde prijsprikkels: duurzaam of gezond voedsel is vrijwel altijd duurder dan ongezonder of milieubelastend voedsel.

De paradox is dat deze stapeling van regels mede het gevolg is van verkeerde prijsprikkels. Wanneer milieuschade of ongezonder eten geen prijs heeft, resteert uiteindelijk slechts regulering of noodmaatregelen zoals die 20 miljard euro.

Jerom Remmers

“Vanuit die gedachte is het principe ‘de vervuiler betaalt’ misschien wel een van de meest liberale uitgangspunten van het milieubeleid.”

Een liberaal alternatief is aantrekkelijker: niet voorschrijven hóé een ondernemer moet verduurzamen, maar zorgen dat de prijsprikkels de juiste kant op wijst. De overheid stelt het doel vast, de ondernemer bepaalt zelf hoe hij dat bereikt. Dat stimuleert innovatie. Boeren verschillen immers sterk in bedrijfsvoering, grondsoort, ondernemerschap en mogelijkheden, en een prijsprikkel laat ruimte voor dat maatwerk waar gedetailleerde regelgeving juist uniformiteit afdwingt.

Boeren verdienen een nieuw verdienmodel

Dat betekent niet dat alleen de vervuiler betaalt. Minstens zo belangrijk voor een liberale hervorming. Ondernemers die maatschappelijke waarde creëren, moeten daarvoor ook worden beloond.

Nederland vraagt steeds meer van boeren: minder stikstof, minder broeikasgassen, meer biodiversiteit, beter dierenwelzijn, schoner water, een aantrekkelijker landschap. Stuk voor stuk publieke goederen waar de hele samenleving van profiteert. Maar publieke goederen vragen ook om een verdienmodel.

Veel agrarische ondernemers willen investeren in extensivering, natuurinclusieve landbouw of emissiearme technieken, maar lopen vast op smalle marges en internationale concurrentie waarin duurzaamheid lang niet altijd loont.

Een liberale economie belooft ondernemers die maatschappelijke waarde leveren — niet met permanente inkomenssteun, maar met een markt waarin die prestaties ook echt iets waard zijn.

Van subsidies naar belonen

De komende jaren investeert Nederland tientallen miljarden euro's in natuurherstel, klimaatbeleid en stikstofreductie. Ook de VVD steunt een omvangrijk stikstofpakket dat

“De overheid stelt het doel vast,
de ondernemer bepaalt zelf hoe hij dat
bereikt. Dat stimuleert innovatie.”

richting 2035 kan oplopen tot zo’n twintig miljard euro.

Dat publieke geld blijft voorlopig nodig. Maar het is niet logisch dat alleen de belastingbetaler de rekening draagt: ook supermarkten, verwerkers, horeca en consumenten hebben belang bij een landbouwsector met toekomst en maatschappelijk draagvlak.

Daarom is het logisch dat marktpartijen geleidelijk meebetalen aan deze opgave. Dat sluit bovendien aan bij de gedachte achter de voorgenomen wettelijke regeling voor uitgebreide ketenverantwoordelijkheid (UKV), waarbij niet alleen producenten maar de hele keten verantwoordelijk wordt voor maatschappelijke effecten, iets wat landbouwminister Van Essen expliciet noemde bij zijn stikstofpakket.

Een bescheiden prijsprikkel

Tegen die achtergrond verdient een beperkte verbruiksbelasting op milieugrondslag serieuze aandacht, of een vergelijkbare bijdrage in eurocenten per product via een UKV.

Vanaf 2028 of 2029 zou Nederland kunnen beginnen met een heffing van tien eurocent per honderd gram vlees, te innen bij supermarkten en foodservicebedrijven, net als

bestaande accijnzen op alcohol, tabak en suikerhoudende dranken. Zo blijft de uitvoering eenvoudig en blijven boeren gevrijwaard van extra administratie. Dat levert naar verwachting zo’n zeshonderd miljoen euro per jaar op.

Daarnaast ligt een beperkte heffing op melk voor de hand, zoals eerder doorgerekend in een CPB-analyse⁵ van het laatste verkiezingsprogramma van de VVD, goed voor nog eens driehonderd miljoen euro. Cruciaal is wel wat er met dat geld gebeurt. Niet de algemene middelen moeten ervan profiteren, maar de landbouw zelf. Dat bepaalt ook het draagvlak.

Die opbrengsten kunnen terugvloeien naar boeren die aantoonbaar bijdragen aan lagere stikstof- en broeikasgasemissies, beter dierenwelzijn, natuurbeheer, koolstofvastlegging en extensivering — deels via de bestaande subsidies uit het stikstofpakket. Zo wordt een belasting in feite een financieringsmechanisme voor ondernemerschap en innovatie.

Draagvlak groeit wanneer opbrengsten zichtbaar terugvloeien

Belastingen zijn zelden populair. Toch blijkt uit consumentenonderzoek dat Nederlanders best een beperkte prijsverhoging accepteren, mits duidelijk is waar het geld voor dient. Uit een representatieve peiling van MarketResponse⁶ uit september 2025 stemt bijna twee derde van de Nederlanders in met deze beperkte milieuheffing op vlees, mits de opbrengst naar boeren gaat die investeren in stikstof, klimaat en/of dierenwelzijn. Opvallend is dat ook onder kiezers die aangaven VVD te willen stemmen een ruime meerderheid van 70 procent positief stond tegenover een dergelijk systeem.⁷

Hoe worden externe effecten berekend voor correctie van marktprijzen?

Het beprijzen van externe effecten is lastig, juist omdat een marktprijs die alle externe effecten meeneemt, per definitie ontbreekt. Maar de externe milieu-effecten van vlees- en zuivelproductie zijn wel te berekenen. Zo kwam CE-Delft uit op een milieuhetfing van 20 eurocent per ons kip, 45 eurocent per ons varkensvlees en 57 eurocent per ons rundvlees in 2030. Voor nu is een lager, uniform tarief van 10 eurocent per ons voor alle soorten vlees een logischer startpunt.

Gezondheid als bonus

Naast het corrigeren van marktfalen heeft een bescheiden prijsprikkel nog een tweede voordeel.⁸ Nederlanders eten gemiddeld veel meer rood en bewerkt vlees dan de recente voedingsrichtlijnen toestaan:⁹ maximaal 100 gram rood vlees per persoon per week, geen bewerkt vlees en maximaal 200 gram wit vlees per week. Een lichte prijsstijging zal die consumptie enigszins afremmen — internationale studies laten zien dat consumenten hun aankoopgedrag aanpassen wanneer prijzen veranderen, zeker op langere termijn.

Daardoor kan niet alleen de milieudruk afnemen, maar ook het aantal ziekten dat samenhangt met langdurige overconsumptie van rood en bewerkt vlees. Minder hart- en vaatziekten, diabetes type 2 en darmkanker betekenen uiteindelijk ook lagere zorgkosten — geen doel op zich, maar wel een welkome bijvangst van een goed ontworpen prijsprikkel. Volgens een studie van Wageningen Universi-

teit¹⁰ zou een lagere consumptie van rood en bewerkt vlees 600 miljoen euro per jaar aan zorgkosten vermijden.

In het *Liberaal Manifest*¹¹ staat hierover:

“Daarom investeren we niet alleen in goede zorg, maar ook in preventie en in een samenleving waarin gezonde keuzes makkelijker worden... Om uitbuiting en expansie van de verzorgingsstaat te voorkomen, vinden wij het redelijk dat niet iedereen zomaar de consequenties draagt van de handelingen van een ander. Zo voorkomen we dat de financierbaarheid en de solidariteit van onze gezondheidszorg onder druk komen te staan. Verzekeraars, zorgaanbieders, zorgverleners en patiënten hebben ieder een eigen verantwoordelijkheid om de zorgkosten te beperken.”

Dat opent de weg voor toekomstige belastingen op ongezond voedsel en het goedkoper maken van gezond voedsel — een begin dat het kabinet, met steun van de VVD, al maakte met de aangekondigde suikertaks.

De overheid is geen zedenmeester

De liberale visie is grofweg dat de overheid terughoudend moet zijn met voorschrijven hoe mensen horen te leven. Vanuit het klassiek-liberale uitgangspunt staat de vrijheid van het individu centraal; de overheid is er niet om burgers een levensstijl of moraal op te leggen. Toch vindt ook de VVD niet dat de overheid zich helemaal afzijdig moet houden: zij mag wél ingrijpen wanneer de gezondheid van mensen in gevaar komt of kwetsbare mensen bescherming nodig hebben.

Daardoor steunen liberalen soms maatregelen die gedrag sturen, zoals campagnes tegen roken of voor gezond gedrag. Dat zien zij meestal niet als ‘morele opvoeding,’ maar als bescherming van publieke belangen. Ook met een vliegtaks van 30 euro of een vleestaks van 10 eurocent per 100 gram kan iedereen nog gewoon zelf beslissen hoeveel te vliegen of te eten. Maar het collectieve effect van die heffingen dient wel het publieke belang.

Een sterker liberalisme

Sommigen zullen zeggen dat dit soort belastingen nooit liberaal kan zijn. Dat is een misvatting. Een liberaal accepteert belastingen wanneer die nodig zijn om eigendomsrechten te beschermen, maatschappelijke schade te voorkomen of markten eerlijk te laten functioneren. Precies daarom bestaan accijnzen op tabak, alcohol, vliegtickets en vervuilende brandstoffen.

Voedsel verdient geen uitzonderingspositie zolang ook daar substantiële maatschappelijke kosten buiten de prijs blijven. Andersom kunnen belastingen op gezonde of klimaatvriendelijke producten juist omlaag, of kunnen supermarkten die daar veel van aanbieden fiscale voordelen krijgen.

“De kernvraag is niet of voedsel duurder wordt, maar of prijzen eerlijker worden. Marktwerving begint niet bij zo laag mogelijke prijzen, maar bij de juiste prijs.”

De kernvraag is niet of voedsel duurder wordt, maar of prijzen eerlijker worden. Wie maatschappelijke schade veroorzaakt, draagt daarvoor verantwoordelijkheid; wie maatschappelijke waarde creëert, verdient daarvoor een beloning. Geen afrekening met de vrije markt, maar herstel ervan.

Volgens een FAO-studie uit 2024¹² hangt maar liefst 10 procent van het mondiale bbp samen met schadekosten voor milieu en gezondheid van ons voedselpatroon. Voor Nederland gaat het om 50 miljard dollar per jaar, vergelijkbaar met de jaarlijkse uitgaven aan voedsel. Gezonder en milieuvriendelijker eten — minder suiker, minder dierlijke eiwitten, meer plantaardige voeding — kan de economie grote voordelen opleveren, met veel minder zieke werknemers. De FAO adviseert rijke landen dan ook nul procent btw op groente en fruit, en een hoog btw-tarief op vlees en zuivel.

Conclusie

Nederland staat voor de opgave landbouw, natuur en economie te verzoenen. Dat vraagt niet om meer regels, maar om betere marktprikkels. Combineer ‘de vervuiler betaalt’ met een substantiële beloning voor boeren die publieke waarde leveren, en maak gezond en milieuvriendelijk voedsel betaalbaarder voor consumenten — dan ontstaat beleid dat past bij liberale uitgangspunten: verantwoordelijkheid, ondernemerschap en eerlijke concurrentie.

Een bescheiden verbruiksbelasting op vlees en melk, waarvan de opbrengst terugvloeit naar de landbouwtransitie, kan daar een belangrijk onderdeel van zijn — niet als doel op zich, maar als instrument om prijzen dichterbij de werkelijkheid te brengen. Marktwerving begint niet bij zo laag mogelijke prijzen, maar bij de juiste prijs.

Jeroom Remmers is adviseur en publicist op het gebied van duurzaamheid, klimaat en landbouw. Hij houdt zich al jarenlang bezig met de verduurzaming van voedsel- en energiesystemen en neemt regelmatig deel aan het publieke debat over de toekomst van de economie en de leefomgeving.

1. VVD, *Liberaal Manifest 2026* (Den Haag: VVD, 2026), URL: <https://www.vvd.nl/wp-content/uploads/2026/07/Liberaal-Manifest-2026-def.pdf>
2. Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (London: W. Strahan and T. Cadell, 1776), boek IV; John Stuart Mill, *Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy*, 7e ed. (London: Longmans, Green and Co., 1871), boek V; Arthur C. Pigou, *The Economics of Welfare*, 4e ed. (London: Macmillan, 1932), deel II, hoofdstuk IX; Friedrich A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), hoofdstuk 20; Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago Press, 1962), hoofdstuk 2; Ronald H. Coase, "The Problem of Social Cost," *Journal of Law and Economics* 3 (1960): 1–44.
3. Wilbert Jan Derksen, "Liberalisme en de voedseltransitie," in *Belonen en Beprijzen: De visie van vier wetenschappelijke instituten op de toekomst van landbouw, voeding en milieu* (Den Haag: TAPP Coalitie, 2024), 19–21, URL: <https://files.myonlinecompany/3139/media/Belonen-en-Beprijzen-De-visie-van-Vier-Wetenschappelijke-Instituten-op-de-Toekomst-van-Landbouw-Voeding-en-Milieu-1717320300.pdf>
4. TAPP Coalitie, *Belonen en Beprijzen: De visie van vier wetenschappelijke instituten op de toekomst van landbouw, voeding en milieu* (Den Haag: TAPP Coalitie, 2024), URL: <https://files.myonlinecompany/3139/media/Belonen-en-Beprijzen-De-visie-van-Vier-Wetenschappelijke-Instituten-op-de-Toekomst-van-Landbouw-Voeding-en-Milieu-1717320300.pdf>
5. Centraal Planbureau, *Keuzes in Kaart* (Den Haag: CPB, 2025), URL: <https://www.cpb.nl/persbericht/cpb-presenteert-doorrekening-verkiezingsprogrammas>; zie ook TAPP Coalitie, "CPB doorrekening verkiezingsprogramma's verrassend," URL: <https://tappcoalitie.nl/nieuws/25605/cpb-doorrekening-verkiezingsprogramma-s-verrassend>
6. MarketResponse, *Representatief consumentenonderzoek naar draagvlak voor milieuheffing op vlees* (Leusden: MarketResponse, september 2025), URL: <https://files.myonlinecompany/3139/2025-10-16/Rapportage-MarketResponse-peiling-eerlijke-prijs-vlees-en-zuivel-16-okt-2025%201.pdf>
7. TAPP Coalitie, "63% Nederlanders wil best €1 per kilo meer betalen voor vlees als opbrengst naar boeren gaat," geraad-

- pleegd 9 juli 2026, URL: <https://tappcoalitie.nl/nieuws/25618/63-nederlanders-wil-best-1-per-kilo-meer-betalen-voor-vlees>
8. Walter Willett et al., "Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on Healthy Diets from Sustainable Food Systems," *The Lancet* 393, nr. 10170 (2019): 447–492; World Health Organization, *Healthy Diet* (Geneva: WHO, 2024); RIVM, *Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2024* (Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2024).
 9. Gezondheidsraad, *Richtlijnen goede voeding 2023* (Den Haag: Gezondheidsraad, 2023); Voedingscentrum, *Schijf van Vijf* (Den Haag: Voedingscentrum, 2026).
 10. Wageningen Universiteit, *Consumer Health* (Wageningen: Wageningen Universiteit, 2022).
 11. Behrang Manouchehrabadi, Bart van Veen en Pietro Galgani. Consumer health. *True pricing method for agri-food products* (December 2022)
 12. FAO, *State of Agriculture and Food* (Rome: FAO, 2024), URL: <https://www.fao.org/agrifood-economics/news/detail-events/en/c/1724091/>

